

לביטוב זהרה

בת יהודה וזלטה. נולדה באוקטובר 1927 בתל-אביב. במלאות לה שנה חזרו הוריה לקרית-ענבים. שם גדלה זהרה עד שמלאו לה שש שנים. מקטנותה התבלטה באפיה החזק והעצמאי. בהתחלת מאורעות 1936 עברה עם המשפחה לתל-אביב, שם שהתה עד שגמרה את בית-הספר העממי. במלחמת-העולם השניה עברה עם משפחתה לרחובות. מאז למדה בכיתות-ההמשך שבגבעת-ברנר. אחרי-כן חזרה עם

הוריה לתל-אביב וסיימה את השנתיים האחרונות בבית-הספר "תיכון חדש" וקיבלה תעודת-בגרות. עסקה בספורט. ברמת-יוחנן עברה קורס-ספורט וכן עברה בהצלחה קורס מפקדי כיתות. אם כי היתה רשאית לקבל חופשה של ארבעה חדשים אחרי סיימה את בית-הספר התיכוני — נכנסה מיד לפלמ"ח, בקיבוץ עין-חרוד. השתתפה בפיצוץ גשר איזוב; בפעולה זו נפל בקרבחה יחיעם וייץ ז"ל, ובתוך ה-14 נפל גם ידיג-נעוריה עמיחי קליבנר ז"ל. היא עצמה ניצלה בנס ונפגעה בעיניה. החלימה וחזרה לעין-חרוד. בשנה השניה להיותה בפלמ"ח הועלתה לדרגת מ"כ והדריכה נוער פלמ"חי. התקשרה שם עם חברה שמואל קאופמן ואחר המלחמה אמרו להשתלם יחד בארצות-הברית. בפסח תש"ח הוחלט על נישואיה, אך ב-2 במאי 1948 נהרג ארוסה שמואליק מהתפוצצות רימון-יד. כעבור שלושה חדשים נעתרה לבקשת משפחתה ויצאה לארצות-הברית להשתלם (שאפה להיות רופאה). "כדי למלא יחידה את התכנית שהתוו שניהם". נתקבלה לאוניברסיטת קולומביה באמצע השנה — דבר בלתי שכיח — והצטיינה ביותר. עם צו-הגיוס הראשון — לאחר כ"ט בנובמבר — החליטה לחזור לארץ. בינתיים אורגנו בארצות-הברית קורסים לטיס והיא נבחרה — בתורה יחידה — להשתתף בקורס זה שסיימה אותו בהצטיינות. שלטה בהגה של האוירון וטסה לבדה טיסות ארוכות.

לאחר שהוסמכה חזרה לארץ ונתקבלה באהדה בחוגי הטיסה בארץ. הטיילו עליה תפקידים חשובים. כעבור זמן קצר היתה לסגן-מפקד-טייסת בשדה-התעופה בתל-אביב. רק ששה שבועות היתה בארץ והשתתפה בפעולות כטייסת. לחופשה הראשונה הגיעה לביתה כשהיא ניהגת בעצמה באוירון. מוצקת-גו ועזת-אופי, סוערת, אמיצת-לב ואצילת-נפש. סוללת לעצמה דרכים חדשות משלה. מילדותה שאפה להפיל את המחיצות החברתיות שבין נער לנערה, המשיכה בכך כל ימיה במאמץ רב ובגילויים שונים — ואף הוכיחה זאת. במכתבה היא מתארת את נופי-הסתיו שראתה בארצות-הברית בפעם הראשונה בחייה: "עלים מצהיבים-אדמדמים-ירקרקים, זהוב וחום — מחול-עלים צבעוני, מבלי לדעת למה ומדוע". ואולם בכל השלוה וההדר מסביבה התלבטה נפשה והיא שואלת את עצמה: "מהן הדמעות? מהו אושר? והריקנות הנוראה בלב, אחרי שש. הלך — מדוע אינני קיימת בלעדיו?" כשנשאלה, בראשית הקורס לטיס, למה החליטה לבחור במקצוע מסוכן כתעופה — השיבה: "הן ממילא ידעתי, כי אמות צעירה". בחזרה מהתופשה בביתה נתרסק האוירון, והיא יחד עם חברה לשירות עמנואל רוטשטיין נספו סמוך לירושלים ביום כ"ז בתמוז תש"ח (3.8.1948). היתה קבורה בשייך-באדר א'. ב-30.8.1950 הועברה להר-הרצל בירושלים. אחרי שנפלה הועלתה לדרגת פקד-טיס לפי פקודת המטכ"ל.

א

16.6.44

קיבלתי השבוע מכתב מהחבראי שלנו בכנרת. הם מרגישים עצמם מצוין ושבוע־רצון. כפי שאתה מתאר לעצמך, אני רוצה מאד לצאת, אך כמה סיבות מעכבות. הסיבה העיקרית היא הנהלת בית־הספר. אבל לו היתה זו הסיבה היחידה, הייתי כבר יוצאת, — הייתי עומדת על כך, והכל היה מסתדר. אבל הבחינה בתנ"ך היא ב־18 בחודש, ואם לוותר עכשיו על הבחינה בתנ"ך, אצטרך להיגרר אתה עד השמינית, וזה לא רצוי. לכן רציתי לצאת עתה אחרי הבחינה, וחסל.

אבל עתה קם לי למכשול דבר שלישי. יצאו לי כתמים על הגוף, והם כבר נמצאים שבועים. עד שנערתתי לאמא ללכת לרופא. והוא אסר עלי לצאת לעבודה, כי זה מדבק, וגם בשבילי עצמי. פצצה חדשה. אבל, מצד שני, הוא הרגיע אותי: הוא מקווה שבשבוע הבא זה יעבור. כלומר, שאוכל לצאת רק ב־26 בערך, וזה כבר לא כדאי. אבל בכל־זאת אינני מתיאשת מן היציאה בכלל. אם לא לכנרת, או לגניגרא או לקרית־ענבים. החלטתי לנסוע לכנרת ל"ביקור" לימים מעטים, וכשכולם יחזרו הביתה אסע לגניגרא, ואחר אטייל במקצת ואשוב הביתה ללמוד אנגלית. זוהי תכניתי כרגע, ועדיין אינני יודעת אם אגשים אותה. קודם־כל רוצה אני להסיר את הבחינות מראשי.

— — — אין אני אוהבת א־טבעיות, אבל זה פחות משפיע עלי מהתנהגות "טבעית" יותר מדי. הטבעיות הזאת מזכירה לי את החיה ומראה דברים שאולי הם קיימים, אבל שאתם אני מעבירה בלי משים אל מתחת לסף־ההכרה. ביחוד חשבתי על כך השבוע. נסעתי לתל־אביב, וכשחזרתי ישבו לפני באוטו זוג תימנים. הוא החל לשיר: "עץ הרימון"... ואחר התחיל להשתפך לפניה. וכל רגע חיבק אותה ונשקה, ואחרי כל מחמאה היתה אף היא עושה כך, אם כי בצניעות יותר ממני. וחשבתי: האם עמדתי אני נכונה? אם אני מתנגדת באופן פרינציפיוני להתנהגות זו ולמעשים אלה — כי אז לא בציבור ולא ביחידות. אם אינני מתנגדת למעשים אלה ביחידות — מדוע לא בפרהסיה? בעצם אפשר לחשוב כך: אין אני מתביישת במעשי, ואעשה אותם בפרהסיה כמו בחדר־יחודיים. וזהו מחשבה טבעית, יפה וישרה. הם שכחו את הקהל, או יותר נכון, בשבילם הוא אינו קיים והתמכרו למעשיהם ולשיחתם. התרבות באה וכיסתה על הטבעיות. התרבות הלבנישה את האדם בבגד, בנתה לו בית, ולימדה אותו להסתיר את מחשבותיו ולהתגבר על רצונותיו ומאוייו. בזה ניכר אדם "תרבותי" בניגוד לפרא המתהלך ערום, החי בחוץ כמו בבית, ואין בשבילו דבר אסור, אלא: כל מה שארצה אעשה — אם בשלום ואם בכוח. כלומר, התרבות כיסתה את הטבעיות באדם. והתרבות הביאה את הנימוסים המרובים ששמים מסוה לכל מחשבה: יכול אתה להיות שונא לאדם ולהאיר לו פנים, לחייך, להודות וכו'—רק מפני שהנימוס דורש זאת. ובסבך זה אני מתלבטת. אני עצמי אינני יכולה לראות ולשאת זאת, כי כשאני רואה את כל המעשים האלה — זה מראה לי שאין כאן אהבה, אלא משיכה מינית, ולמעשה קוראים לזה בשפה יותר מעודנת "אהבה". קראתי בספר קטע כזה שהראה לי בדיוק למה קוראים "אהבה", אחת באה לחנות להחליף כמה דברים והיתה במצב כספי קשה, וביקשה הלואה או טובה אחרת, ואז

קפץ הוא עליה ואמר לה שהוא מוכן לתת לה את הכסף בתנאי שתקדיש לו את הלילה. והוא מחזיק בה בחזקה וקורא: "אהבתיך, אני לא אתך לך ללכת. אני מוכרח להישאר אתך הלילה..." והיא בורחת. ואם כי אין אני קוראת ומטיפה ל"אהבה אפלטונית", אך כשאני רואה מה מכניסים באהבה, אינני יכולה לראות ולשאת זאת. ולעתים אני חושבת כי ל', באמרה שאין אהבה אלא תאוה, צדקה במידה שזה נוגע לכל אותם הזוגות החיים זמן קצר, מספקים את המשיכה שלהם ונפרדים. ולא רק לאלה בלבד. כשאני רואה את הזוגות ש"אהבתם" כה חזקה שאפילו רגע אינם יכולים להוציא את יד האחד מיד רעהו ואין להם כל אפשרות לעבור את הרחוב אלא חבוקים—אני בזה להם ובוזה גם לי לעצמי. כי הם אינם מתביישים ברצון זה, ואצלי, אם כי ישנו לעתים רצון לשבת כך, אני מתביישת בו, אם כי איני רואה בו כל רע, — ולבסוף אף פעם איני מגיעה לכלל הכרעה. אם רע הדבר, למה איני רואה אותו כך? אם טוב הוא, למה אתבייש בו? וכך אין אני מוצאת תשובה.

כתבתי לך את הצדדים השונים שמשפיעים עלי כשאני רוצה לדון על טבעיות ועל בושה וכו', אולי תעזור לי לצאת מן המיצר ומן הסבך. נסה להביע את דעתך, ואולי אמצא בה משהו שלא חשבתי עליו.

ב

27.8.44

התחלתי בנוסח השגור. אך אני כולי מלאה עתה רוגז ואף שנאה. פשוט, אחרי כל שיחה כזו בינינו אני רוגזת על כל העולם, מחליטה שהוא נברא בלי צדק, בלי יושר: עולם רע. ויהר עם זה אני מלאה בוז וגם כעס (למרות הבוז) לבני־ימינו, שאתה כלי־כך גאה על השתייכותך אליהם (אם כי אין לך על מה להיות גאה). אינני רוצה לחזור על מה שאמרתי, אבל אני כותבת ככל העולה על רוחי, ולכן תהיינה ודאי חזרות על מה שאמרתי לך. אך אין כה גורא. הגאווה הזאת טיפשית היא, גאות־טוסים ריקה ומנופחה. מחשבה זו אצל הרוב אינה טבעית. היא באה בגלל שתי סיבות: (א) רצון להיות "גברי", וככל שירבה בן לפטפט על בנות, על נשים, כן תגדל גבריותו, כביכול; (ב) פשוט רוצים להוריד ערך דבר שבעצם הוא שוה, ואולי גם עולה, ומתוך חשש פן, חלילה, באמת יעלו הנשים עליהם, הם מחנכים את עצמם לבוז, לא־הערכה ולצחוק, מפתחים ספרות על "תכונותיה הפסיכיות של האשה", על שכלה שאינו יכול ומסוגל לתפוס מאומה, על קטנותה וכו'. איני מכחישה שיש כמה דברים שליליים שהם טבועים באפי האשה — לא האשה כפרט, אלא בכלל. אינני מכלילה בדרך כלל, אבל אפשר לקבוע כמה דברים אפייניים. וכמו שיש שלילה באפיה, יש גם הרבה שלילה באפיו של הגבר. אשה קטנונית יותר — וכי מה? מבחינה של שלילה החיוב מודהים הגבר והאשה. אלא מה? הגבר חזק יותר, חכם יותר? כלל וכלל לא! אמנם הכוח ניתן לו, וחלקו ביצירה רוחנית אף הוא גדול יותר — גם לזה אסכים. אך מה שייך?.. אם גם היה ניוטון ודגנשה ושקספיר וגיתה וטולסטוי ואיינשטיין וכו' וכו' — מה הגאווה הטיפשית שיש לכל אחד מהבנים? טולסטוי הוא באמת אדם גדול, אבל כל אחד מהדוברים מהו? ! אפס! ואם הוא גאון, אין זה אומר שכל הבנים גאוניים. יש בגברים אחוז גדול יותר של גאוניים, אנשי־מדע ויוצרים;

יפה וטוב. אני מעריכה זאת במאה אחוז, אך מי אומר שלמין הזכרי יש חלק בכך? יש סיבות שהאשה לא תפסה מקומה בתרבות, בספרות ובאמנות. עתה משנפתחו לפנייה הדלתות — תופסת היא עמדה חשובה, ובמשך דורות אחדים תפוס עמדה שווה לפחות, אם לא עולה על זו של הגבר. ואם כן, אין לי זכות להתגאות בנשים גאוניות, כמו שאין אתה יכול להתפאר בגברים גאונים. האדם הפשוט הימיומי שווה הוא, כגבר כאשה, בשכל, בתרבות וכו'. אלא מה? הטבע קיפח את האשה, עשה אותה חלשה ונתן לה תפקידים שמחלישים אותה עוד יותר ומונעים ממנה במשך תקופות מסוימות פעילות חברתית ותרבותית, דאג לכך שהיא תשב בביתה ותגדל את הילדים, — אבל אין זה נתון לגבר כל יתרון. להיפך: היתרון לאשה, שידועת לסבול כל זאת ולשתוק ולהיכנע! ואם אורח-חיים זה פיתח בה צדדים שונים שאינם כה ראויים לשבח — אין דבר: תפקידיה וחייה קשים פי כמה; במקום ליכות בהערכה מלאה, היא זוכה בחוסר הערכה, בבוז וביחס מכוער.

די, נמאס לי לכתוב. ככל שאוסיף לכתוב — כן יגדל רגש הבוז שלי והכעס ל"לובשי המכנסים", המביטים מגבוה מעל גבוה (אמנם הם גבוהים יותר, אבל אין זה אומר כלום), וחיים חיים קלים ונוחים ומדברים גבוהה-גבוהה. בכלל אומר לך את האמת, שאני בזה לכל אדם שמדבר בצורה כזו. לעתים רחוקות אפשר לפגוש אדם שמדבר בצורה זו רק מתוך השקפה אמיתית וכנה. הרוב הגדול מדבר כך על-מנת להקניט או משום ש"התחרבן" פעם כהוגן, או כפי שכבר כתבתי למעלה.

ג

10.10.44

רוצה אני להמליץ לפניך מאד-מאד על ספרים מעטים. ראשית על ספרו של אוסקר ויילד "ממעמקים", בעברית. קראת אותו באנגלית (De Profundis) והתרשמתי מאד. בסיומו ישנה "בלדה מבית-המוות". קרא-נא את שניהם ותיהנה מאד. — — — אני עומדת עתה בים של תכניות וחומר עצום. למרות לימודי הרבים יש לי חסרון (אולי בדרך-כלל אינו חסרון), אך בשביל הלימודים הוא חסרון). שכל כמה שאהיה עסוקה בלימודים, לא אוכל להימנע מקריאה, ואפילו אם לא אכין שיעור.

— — — סטיית מההתחלה. התחלתי להמליץ לך על ספרים יפים. אגב, אני מזכירה לך לקרוא את "דוריאן גריי" של אוסקר ויילד, כי מה שסיפרתי לך, זה רק גוף המעשה, והקריאה עצמה מכניסה אותך להמון מחשבות ורעיונות. ואגב, עוד הצעה יש לי לך, שבעצם היתה צריכה להיות הראשונה: למד אנגלית! אבל כך: במרץ וכהוגן. אין הדבר קשה כל-עיקר; אם תקרא אנגלית, תתקדם יפה. אני, למשל, קוראת בדרך-כלל בלי מלון; על-ידי מונחים נייר ועפרון, ואת המלים החוזרות פעמים אחדות אני רושמת ומנסה להבינן לפי התוכן. אחרי זה אני מעיינת במלון ולומדת את המלים האלה. הנה כך, מכל ספר, אני רוכשת כ-60—100 מלים. אצלי הקצב אינו יכול להיות מהיר, משום שלימודי בבית-הספר דורשים ממני המון זמן, אך אתה צפור-דרור: את העולם הן תוכל להפוך! ואני באמת חוזרת ואומרת לך, שהאנגלית היא פתח לעולם המדע והספרות, ובכלל — אין להסתפק בעברית בלבד, אלא לנסות להעשיר על-ידי תרגומים וכו'. לו יכולתי, הייתי מפיחה בך מרץ

רב ללמוד אנגלית השנה ולקרוא באופן שיטתי, בעברית ובאנגלית, על נושאים קבועים, ולנהל רשימות, הלא כן תלמד אנגלית וגם תתפתח בשאר המקצועות. ענה לי, מה דעתך על כל זה.

נסה לקרוא את "פאוסט" של גיטה בתרגום עברי. אמנם הוא קצת קשה לקריאה, ובכל-זאת!..

— — — כך לא קראתי יותר מאז נסעת, כיון שלא הייתי בבית. עכשיו רוצה אני להצטמצם בקריאה אנגלית ובלמודים, ונוסף לכך ספרי-החובה בעברית, אך מראש יודעת אני שיודמנו לידי ספרים עברים ואקרא בהם.

עוד אציע לך להתחיל לקרוא את ספרי דוסטויבסקי: "החטא ועשור", "רשימות מבית-המוות", "חלכאים ונדכאים", "שדים", "אידיוט", "האחים קרמזוב". ודאי קראת חלק מהם, אך כדאי לך לחזור ולקראם, כי הרבה-הרבה למדתי מהם — ונהייתי מאד.

ד

תל-אביב, 5.12.44

בנוגע להערותך שכל היחסים הקיימים עתה בין בנינים ובנות הם דבר טבעי: אין זו מניחה את דעתי ואינני מסכימה לך. כי, סוף-סוף, האדם נבדל מן החיה רק בשכלו, ובשכלו הגיע למנהגים תרבותיים, והוא משתדל לעדן ולצרף את מעשיו, מחשבותיו ושאיפותיו, ומנסה לתת להן תוכן חדש. וכך גם כאן. אינני יכולה לשאת את הגשמיות הרבה הזאת, שאינה רואה אלא גופות בלבד ולא אנשים חיים.

וכן בענין זה שהערת שהבנות חינוכו את הבנים. כבר אמרתי לך זאת בעל-פה. פשוט מגוחך הדבר לאמור זאת. בנות רבות — משראו את יחס הבנים אליהן, שאין הם רואים בהן אדם לשיחה ולהבנה ולהברות, אלא גוף שעלול לתת להם ערב נעים — סיגלו לעצמן דרך מחשבה שרק לשם כך הן קיימות, וכיון שדעה זו היתה רווחת — וגם רווחת כיום — בקרב שדרות רבות של העם, — היינו, שהאשה נבראה לתענוגו של הגבר, הרי הן מנסות למלא תפקידן באמונה. רק אשמת הבנים היא, ואין לך מה לענות על זה — כי אתה יודע שכן הוא, אלא שלשם הגנה על "המין" אתה מטיל את האשמה על אחרים. וכבר ראינו כן מבראשית: אדם מטיל את כל האשם על חוה, היא גוחלת את הרע והסבל שבחיים.

ה

פילדלפיה, יום ר', 26.9.47

לאבי-שמואל, שלום!

יושבת לה ילדה ארצישראלית בלב עיר גדולה — ומסתכלת; מסתכלת בשמים הניבטים אליה, בשמש הזורחת והצוחקת והמשתעשעת בשלוליות מים שנקו בפנינות-הרחוב, בעלים הירוקים והרעננים, שאף הם עלו זה עתה מן הרחצה ומנערים מעליהם את הטיפות שדבקו בהם, במכוניות בשלל-צבעיהן — החל בצהוב, אדום, לבן, ירוק, וכלה באפור, שחור וכחול, — הססות כמטרופול בהמוניהן, בטרם הארוך המשרך דרכו לאטו, בקהל הרב והמגוון הממלא את הרחובות, בעמוד המכוון את התנועה ומחליף את אורותיו, אדום וירוק חליפות, בכושיה ה"מגונדרת" ההולכת הלך וטפוף לקראתי... יושבת אני ומסתכלת בכל וחושבת על העולם הגדול והרחב ועל היצורים הקטנים המתרוצצים בו ועל גלגוליהם השונים והמשונים. הנה הלך לו איש — לא זקן, אף לא צעיר; לא יפה, אף לא מכוער;

לא נקי, אף לא מלוכלך. איש. אדם. סתם. בצורתו החיצונית אין דבר מושך במיוחד, אך גם לא דוחה במיוחד. הוא הולך ברחוב, ואני רואה אותו, מסתכלת בו ומקדישה לו כמה רגעי-מחשבה, ואפילו כתיבה. מה עבר עליו עד אותו הרגע בו נזחה עליו עיני? לקראת מה הוא הולך? מה מחכה לו בעוד רגע, בעוד שעה, בעוד יום? לקראת איזה צער הולך הוא? או אולי לקראת שמחה? אלפי אנשים עוברים על פני. „אישי-איש ונבו לו על ארץ רבה“. אישי-איש נושא את משאו ואינו נעצר במרוצתו לראות מה קורה את חברו? רק לעתים מצטלבות דרכי אנשים, והם נפגשים לרגע, ולאחר-מכן ממשיך כל אחד במסלולו ובריאותו. הכל רצים. לקראת מה? לאן? לאינו תכלית?.. נסעתי עם ז' לאוניברסיטה. עד שהוא ייפנה יצאתי לראות כיצד נראית העיר. היום יפה ההפליא. אפילו בארץ נדירים ימים כיום הזה. הגשם רחץ וטיהר כל פינה, כל עץ וכל שית. כל קיר-בית וכל מרצפת-רחוב מבריקים באור השמש ומתהדרים. בולטת בעיקר הירקות הכהה השופעת כאן בכל. עצים כבדי-נוף מטילים את צלם פה ושם. הגן הגדול והנהדר שבמרכז-העיר מרהיב עין. העצים משנים את צבעיהם ומתכוננים לקראת השלכת.

לו נתברכנו בירושלים במחצית כמות הגשם השופע כאן! באמת, כואב הלב למראה המים הרבים הזורמים כאן לרוב על מרצפות שוממות. ואני נזכרת כמה מחכים שם, אצלנו, לגשם. בכל משק, מדי חורף בחרפו, צופים „פלאחים“ לפאתי-מערב והעינים מתעגמות כשאין אפילו עב קלה באופק.

כל-כך הרבה דברים שאני רואה ושומעת בפעם הראשונה! שאני רואה סתיו. נסעתי הבוקר עם ז' לאוניברסיטה לאורך הגן. אתה נוסע על מרבד-עלים. בכל פינה רואה אתה את הנשירה האטית. ומרחוק מבהיקים עצים בשלל צבעיהם: זה עודנו ירוק, והלה כבר בשלבים — ראשון חלקו זהוב-אדום, חלקו ירקרק, ואחר הפך כולו אדום, ורביעי כולו זהוב, ואחר כבר כמעט חום. והם כל-כך גבוהים כולם ומשירים עלה אחר עלה. והרוח מריצה את העלים הולך ושוב, והעלים, שנעשו חפשים לפתע, אינם מוצאים את עצמם בערבוביה ורצים לכאן ולכאן בלי דעת למה ומדוע.

יום סגריר היום. מתאים למצב-רוחי: אפור, קודר ושקט במידת-מה.

מאותו יום עמד אצלי הזמן, וכה מוזר שהכל בכל-זאת קיים וממשיך. כל דבר מגיע במועדו, אין דבר נפסק לפתע, והכל היה, מתהווה, ולכאורה גם יהיה... ותמהון תוקף: הכיצד? אין לי תשובה לדברים אלה, אך ההרגשה כה מוזרה...

הכל מוזר. הכל מעורר מחשבה אחת, הכל נובע וחוזר לאותו מקור. סתם כך. יום-הולדת לי היום. אין הדבר מדבר אל לבי ולא-כלום. אין הוא מביא לי שמחה. כלל וכלל לא. פשוט, אדישות. בחוץ יום אפור, מסביב אנשים אדישים, ואף אני אדישה.

ז

פילדלפיה, י"ג בחשוון תש"ח (27.10.1947)

לאבי-שמואל, שלום!

ברגע שכתבתי את התאריך העברי הוברר לי שהיום מלאה חצי שנה. חצי שנה... להאמין? אי-אפשר. אבל הלוח כנראה יודע יותר מאתנו. הוא קר, יבש ואינו מתרגש ומביא לנו יום-יום את מתנותיו או את גזילותיו. יום-יום מוריד אתה דף מהלוח. מוסיף יום לערימת הימים הנערמת מאחריך ומוריד יום מערימת הימים העומדים לפניך. לשנות את הסדר אי-אפשר כנראה. ולדעת מה ילד היום — גם זה נבצר מאתנו, והלוח לא יגלה את סודותיו... צריך להאמין שההולך לא ישוב, ואם הלב אינו חפץ להאמין? ואם התקוה וההשליה באות לפקדו בחלום ובהקיץ? נזכרת אני באיזה שיר של רחל. איני זוכרת אותו בדיוק, אבל משהו כזה:

לְנֶעֱץ בְּאֶפְלָה עֵינַי מִשְׁוֹעוֹת
 — וְלִפְלֹל לְנֶס וְלִיחַל לְאוֹת.
 וְשָׁבַע לְהִנָּאֵשׁ וְשָׁבַע לְהִאֲמִין,
 לְצַלֵּל בְּשִׁכְחָה, וּפְתַע לְהִתְנַעַר
 — וְלִקְלֹל הַדִּין וְלִקְבֹּל הַדִּין.
 וְלִבְקֹשׁ מִקְלָט בְּחִיק צְלָמֵי עֶבֶר,
 בְּמִנְעָם חוֹמֵל, בְּמִנְעָם טְהוֹר,
 לְרַעַד מִבְּכֵי כְבוֹשׁ עַד הַיּוֹם יְאוּר,
 לְשִׁפְר מִמְרֵי הַכָּאֵב וּמִמְתְּקוֹ הַנֶּזֶר.

איך זה נזכרתי פתאום ברוב השיר איני יודעת. דבר אחד מכל הכתוב בו איני עושה: לקבל את הדין. איני מקבלת את הדין. הלב אינו נכנע. אין לו ברירה, אך הוא אינו מוצא מנוחה לעצמו ואינו נכנע עדיין... אולם מי יודע אם סופו לא להיכנע לגורל וליאוש מתמיד. שוב ושוב חוזר היאוש. אבל הוא אינו חוזר; הוא מתפשט בכל פינה ומוציא אותי מדעתי. גשם שוטף יורד עכשיו בחוץ, ומדי פעם

ז

פילדלפיה, כ"ד בתשרי תש"ח (8.10.47)

יום-הולדתי העשרים *

מוזר... יום-הולדת לי היום. האומנם רק 20 שנה מלאו לי? ואילו לעצמי אני נראית זקנה הרבה יותר. אם אנסה להעלות בזה איפה הייתי בכל אחד מעשרים ימי-ההולדת שהיו לי ובאילו תנאים נמצאתי, אמצא כי באמת היו שינויים רבים במקום, בתנאים ובצורת-החיים. אבל כל שינוי הביא אתו משהו חדש, מעניין, מושך, ואילו המעבר הגדול ביותר בין יום-הולדתי האחרון לבין יום-הולדתי זה, ההבדל בין האוהל הדולף בקורס ברמת-יוחנן ובין הבית המהודר בעיר אמריקנית סואנת, אינו הבדל-מקום בלבד. מי יתנני עתה באותו אוהל קר ומלוכלך, באותה חבורת בחורים שככה שאפנו להשתחרר מהם... אבל מה לי שוב לבקש ולרצות? נראה שאין דרך חזרה בעולם זה. לעולם, כנראה, אין אדם יכול לחזור למה שהיה. חייב הוא ללכת לקראת מה שיהיה. ואם מה שיהיה נראה תפל, עצוב, מיאש — אין דרך אחרת. ואם כן — מה לי לחזור ולומר את הדברים הידועים כה היטב?

בינתים, בכל-זאת, מראה העולם את יפיו ומגיש לעיניך מראות נפלאים ואתה רואה אותם, מתפעל מהם וחושב שוב את המחשבה המתעוררת תמיד בפני כל דבר כביר וגדול הממשיך במסלולו הנצחי ואינו משתנה:

”הַשְּׂמֶשׁ וְרִחָה, הַשֶּׁטָה פְּרָחָה — וְהַשּׁוֹחֵט שֶׁחָטָה...“

זו לי הפעם הראשונה בחיי (למרות זקנותי המופלגת, יש עוד

* משום-מה נקבע בדעתה של זהרה כי יום-הולדתה הוא במוצאי שמחת תורה, אך לאמיתו של דבר היה זה יום כ"ז בתשרי, כפי שקבעה אמה.

יש לי שתי דוגמאות חיות. אתה ואני. אתה הפכת את צערך למקור לא־אכזב של כוחות־יצירה. ויש בך אותו כוח מופלא לעמוד בו בצערך, בשתיקתך ולהמשיך בדרכך... ונוסף לכל אלה—לעודד ולחזק גם אותי. ואני, במקום לשתוק לעתים, במקום לחזק אחרים — עלולה רק להפיל את רוחם, ובמקום ללכת באותה דרך של לימוד ההתפתחות, הריני עומדת במקום אהד וקופאת ביגוני...

איני יכולה לשנות מאומה. איני מחליטה שוהי הדרך, אבל אק בי גם הכוח לצאת לדרך אחרת. ואשר לשתיקתך, היא חזקה שבעתים מכתבתי, שאיני יודעת בעצם לשם מה היא באה.

לפעמים בכל־זאת מתעורר בי רצון לראות דברים, לקלוט, לשמוע, אבל משאני מנסה לעשות זאת — הכל הופך לצלם של דברים. בעצם אין אני נהנית מזה, אלא זכרה של המחשבה כמה רציני לראות זאת וכמה רציני להתפתח, הוא המראה לי כמה אני אדישה עכשיו בעצם, אולי לא הייתי אדישה, לו היו הדברים נכפים עלי, — כלומר, לו היה יוצא לי לנסוע לאיזה מקום, לראות דברים חדשים, ללכת למקומות מסוימים; אבל אין הדבר בא מאלי, ולעשות משהו כדי להוציא דבר כזה לפועל אין בי יכולת, ואולי גם די רצון! ואולי אין זה נכון כל־כך. באמת, איני יודעת. יודעת אני רק זאת, שדחיתי קרבתי של כמה ארצישראלים שבאו הנה פעמים אחדות. עם אמריקאים איני נוטה לקשור קשרים כאן, למרות מה שלעתים אני מרגישה צורך באדם קרוב לרוחי. ברגע שמישהו (בחור או בחורה) מנסה להתקרב — אני ממחרת להסתגר; לא בכוונה ובלי שאני מרגישה בכך.

ב' עסוקה מדי בענייני ובלמודיה מכדי שתהיה האדם הקרוב. אבל בעצם היא הקרובה לי מכולם. יודעת אני שצר לה לראות שאיני עושה כלום, והיא מנסה לעזור אותי לדברים מסוימים, ומפני העבודה הרבה ששניהם אינם יוצאים ממנה אני משתדלת להטרידה פחות. כשהיא באה אלי, אני שמחה לה מאד. בעצם, אני סתם יצור חלש, זה הכל!

איני צריכה לומר לך כמה שמחה מביאים לי מכתביך. אם שתיקתך אומרת הרבה, בכל־זאת מכתביך אומרים יותר. אני אמישך בכתיבתי. ואתה שבור־נא לפעמים את שתיקתך למעני... היש לי זכות לבקש זאת? איני יודעת. עושה אני הרבה דברים בלי שיש לי זכות לכך. גם כך מקבלת אני הרבה דברים שאינם מגיעים לי ואינם מזכותי. יהיה־נא דבר זה אחד מהם.

שלך,

ט

פילדלפיה, ב' בכסלו תש"ח (15.11.47)

אבר־שמואל,

יושבת אני לבדי בחדר נאה מאד ונחמ מאד, ולפי התכנית היה עלי ללמוד. אבל מה אעשה ולבי אינו נתון עתה ללימודים? על־ידי עומד פטיפון חשמלי שמחליף בעצמו את התקליטים. צבורה עליו ערימה גדולה, והוא מחליף אותם בעצמו אחד־אחד.

זו שעה ארוכה שאני יושבת בכורסה ומאזינה. הפטיפון מנגן עתה את ההלק האחרון של "פר גינט" לגריג. אני יושבת באפולולית, ומחשבותי וגעגועי נסחפים בזרם הנגינה הקולחת לקול החדר, ולפתע הרגשתי שדמעה אחר דמעה נושרת על ספר הכימיה הפתוח לפני זה שעה רבה על אותו עמוד. "מי העירן בי פתאום? מי השליחן בי" — את הדמעות הנגונות האלה?

הבית מזדעזע לקולות הרעמים האדירים. נזכרת אני באפלת אהלנו, שהיתה נבקעת בלילה על־ידי ברקים מאירים, רעמים מתגלגלים וגשם סוחף. אהבתי לשכב באוהל ולהאזין לקול טיפות הגשם הדופקות על יריעותיו. ואהבנו שנינו לפטפט באותה שעה על דא ועל הא ולשמוח כל־כך שלמרות שבחוץ משתולל הקור, ולמרות שרק יריעות־יך בד מגן לראשינו, הרי טוב לנו כל־כך וחם לנו כל־כך בפינה קטנה שנוצרה למעננו. והיה בזה משום ניגוד כה גדול למזג־האוויר בחוץ, ואילו כאן, למרות הניגוד בין הבית המוסק והמאור לבין הגשם המספסף בחוץ, אצלי בפנים שורר אותו מזג־האוויר המקפא. הקר והסוער כמו בחוץ. ככל שאני מרבה לחטט בצלמירעבר כן עומד לפני העתיד ערום, ריק ומאיים. לא־טראט אני מקבלת את העובדה שאף פעם לא אוכל לשמוח בלב שלם לקראת איזה דבר, שאף פעם לא אסתכל בעולם בעיניים מלאות אור, בעיניים מקוות וחולמות. עברו הימים. עבר גם הגיל. ברגע שאני חושבת באמת כי מה שאני כותבת יתקיים — תוקפת אותי אימה. בעצם, מתחת לסף־הזכרה נדמה לי שאני חיה באיזו תקופת־מעבר קשה שאחריה ישוב הכל להיות כשהיה ושמוליק יחזור... וזה מה שמחזיק אותי כל הזמן. אבל...

— — — השעה מאוחרת ביותר, ואני אחרי יום ארוך למדי. מהבוקר עד לפנות ערב במעבדה, ואחר־כך שלוש שעות לימודים באוניברסיטה ונסיעה של שעה הביתה בגשם סוחף. כשבאתי עוד פיטפטתי קצת עם ב' — והיא סיפרה לי שכתבה לך הערב מכתב ושלחה אותו עוד לפני שחזרתי, ונפרדנו ב"ליל מנוחה". אבל מנחת הליל נטרדה ממני. כשישבת ליד השולחן ורציני להתחיל לכתוב — המם אותי התאריך העברי בעובדה של חצי שנה. שעה ארוכה עברה עד שהתחלתי לכתוב.

ועכשיו אסיים. באמת כבר זמן רב לא קיבלתי ממך מכתב. אבל מה לי כי אתאונן? מכתביך מספקים לי הרבה שמחה, וכשלא בא מכתב חדש הריני קוראת את הישן שנית ושואבת ממנו מחדש מקור תנחומים ועידוד, ובעיקר — מופת.

— — —

שלך בגעגועים,

ח

13.11.47

רק אמש הצטערתי על שזמן כה רב לא הגיעני מכתב ממך, והנה היום בשובי הביתה פקדני מכתב. והיתה זו פגישה עם מישהו או עם משהו, כי ב' ו' טרם שבו ובודאי יחזרו רק מחר.

מכל מכתביך אני למדה דבר אחד — כמה איני דומה לך. כלומר, כמה חסרת כוח אני ללכת בדרכך ולקדש את הצער. אני איני מקדשת את הצער. אני איני רוצה בו. אני שונאת אותו ואת אשר הביא לי. נדמה לי שסיפרתי לך על הימים ששמוליק ואני היינו משוחחים בדאגת־מה על שלא ידענו צער בחיינו ועל אשר כה טוב לנו. חשבנו שצער צריך לבוא כדי שידע האדם לברך על רגשיהשמחה שניתנו לו בחייו. עכשיו השתנתה השקפתי על הצער. איני יודעת מה הם הכוחות הצפונים בך. יודעת אני רק אחת, שבי הורס הצער כל כוח שנסאר לפליטה.

הייתי רוצה להתאים, ולו גם במקצת, לתיאור שאתה מתאר אותי. אבל איני כזאת. האמת מראה שאיני אלא ילדה, אחת מרבות, שהצער שבר אותה ושאלך בה אותו כוח שיש רק ביחידים, שצערם אמיתי, לשאת בצערם, לקדשו ולהמשיך בדרכם. איני מדברת באופן תיאוריטי.

הכל נמצא בסערה, בטירוף, בכאב משגע, והרגשות סוערים, מתפרצים, דופקים וצועקים, עד... שיתנפצו באיוו צורה שהיא, ואז ישתרר השקט הנורא, שקט המוות והקפאון. לא ארצה בחיים כאלה... אני רוצה בהם מעכשיו...

ושוב התחלף התקליט... מה שומעת אני עתה? באמת, נגינה זו משפיעה עלי היום באופן קשה יותר מאשר בשאר הימים. אסור לי לחשוב. עלי רק להיות אוטומט בלי רגש, בלי מחשבה, בלי געגועים ובלי חושים. סתם אדישות, קהות ותפלות.

מתנגן עתה הקונצרט לפסנתר מס' 5 לבטהובן. משום-מה מרגיעה מנגינה זו במקצת, משקטה לרגע את הסערה שבמות ומרגיעה את טירוף הלב. נזכרת אני בערב אחד בירושלים כשישבנו שנינו (שמוליק ואני) בבית, כיבינו את האור והאזנו... אותו קונצרט היה זה. מאז לא שמעתי. מתי אשמענו בשלישית? איפה אהיה אז? ומה יהיה אז? האם יהיה "אז" כזה בכלל? האומנם שמוליק איננו? איפה הוא? אני מבינה זאת בשום אופן: מה זה "איננו"? לפעמים יש לי הרגשה שלא הייתי צריכה לעזוב את הארץ, שאולי יופיע שמוליק פתאום ביום בהיר ויהיה לו סיפור משונה לספר...

אני רוצה להפסיק, למה להלאותך בשטויות, שטויותיה של ילדה טיפשית שאינה יכולה לשתוק גם בכתובה. בדיבור גורתי על עצמי את השתיקה — אך בכתובה העט הוא הגיור והוא הכותב, אני רק עוזרת לו להחליק על-גבי הנייר.

מה אני עושה פה? איפה אני בכלל? כל מה שהיה עד היום האומנם היה במציאות?..

הומן עובר לאט-לאט. עוד ערב ארוך לפני. רואה אני כבר שלא אלמד היום. אלא מה? שוב ישיבה של שעות באפס מעשה? מדוע אין כוח לצאת ממצב זה? לא אדע.

במה כה גדול כוחך? מאין אתה שואב את השקט החיצוני הזה? את השתיקה הכבדה הזאת? ובעצם, מי יודע? אולי אין אתה מספר את העובר עליך, ואני מספרת (רק לך) ואיני יודעת מדוע. לעתים נדמה לי שאני כותבת לשמוליק בשעת כתיבתי אליך...

ובכל-זאת הגיעה השעה לשים מחסום לעטי הפטפטן. בעצם, זה העט של שמוליק, אבל בידו הוא לא פיטפטט. בידו כתב הוא מכתבים אלי. ועתה בידי למד ליבב, לקונן, ובקי הוא במלאכתו כל-כך, שאינו סר ממנה ימין ושמאל. צריך היה ללמד אותו לכתוב אחרת. אולי היה זה משפיע גם עלי במקצת.

הלבקש את סליחתך? אולי מוטב לא לשלוח מכתב זה כלל? ובכל זאת אשלחנו... אשתדל שיהיה האחרון. אשתדל ללמד את עטי דברים חדשים, ועד אז... ליל מנוחה.

באהבה,

נירירוק, 6.12.47

ערב. צועדת אני יחידה ברחובות נירירוק. גשם יורד. רטוב וקר. אך רחובות נירירוק אינם חשים בזאת. ההמולה והרעש אינם חדלים. האורות הרבים ממשיכים להאיר: אלפי האורות הניתנים מכל עבר, המחליפים את צבעיהם הדולקים וכבים, המשתברים לאלפי גונים, ממשיכים במשחקם. חלונות-הראווה, שחגה-המולד כבר חידש ושינה את פניהם, מתנוצצים כברק מזהיר שבעתים, מקושטי-יריק-זפרחים, והסב הזקן, בעל החליפה האדומה והכובע המשולש, בעל העינים הטובות והמאירות והחיוך החם והרך והזקן הלבן והגבות העבותות, כבר

והתעורר בי הרצון הישן לשוחח עם אדם קרוב, אדם שיבין לרוחי הנכאה ולישיבתי העלובה בחדר היפה הזה לקול צלילי המוסיקה, שבימים אחרים היו כה מרגינים, הנה עכשיו האסוציאציות הראשונות הן הדמעות... צלילי-השחר של "פר גינט", קולות היער, הבוקר, האור, שמחת-היקום על הבוקר הנפלא שחונן בו, שמחת-היקום על ההתחדשות והתחיה שהבוקר מסמל, — במקום שכל אלה יעוררו בי אותה תגובה נפלאה של הרגשת הבוקר במרחב, ביער, הם מעוררים בי את הרגשת אלה שהבוקר שכה לפקדם וישאירם בלילה ארוך בלי סוף.

בזמן האחרון אני יכולה להקשיב לתקליטים. התגובה היא כלי-כך קשה שזמן רב אחרי שמיעת מוסיקה אני מסוגלת לשום דבר מעשי. כשאני מקשיבה לתקליט, מחשבתי סובבת בציר, כאותו פטיפון החוזר ומסתובב, וככל שתגדל מהירות הנגינה כן תגדל מהירותו של סיבוב המחשבות וקדחתנותן.

לכאורה, אני יושבת כל-כך בשקט בכורסה רכה ונוחה זו, "בשלות-נצחים", ומה חסר לי? הכל יש לי — ומאום אין לי! האחדל פעם לקונן? הרי מכתבי בודאי דומים מאד זה לזה, פרט לשינוי תאריך, ושוב חוזר אותו הפומון ללא כל שינוי, ושוב ושוב אני חוזרת לפרוט על אותה נימה. אבל מה אעשה ונימה זו היא היחידה שנשארה בכינור, ויצר-הנגינה בכל-זאת מסיטני לפרוט עליה שוב ושוב, בלי להתחשב באוזן השומעת, או יותר נכון, בעין הקוראת, כי אני מדברת עם איש על רגשותי ומחשבתי. הכל חושבים אותי כאן לאיוו ילדה מפונקת שבאה "ללמוד" קצת באמריקה ולנוח קצת אחרי המתיחות ב"פלסטיין"; הם רק מתפלאים איך זה, שאני כל-כך הרבה זמן באמריקה ועדיין לא ראיתי את זה וזה וזה וכך... — כל הדברים שהם מתפארים בהם באמריקה שלהם.

אני יודעת מה להחליט לעשות עם עצמי, צריך לבוא סוף מסוים לשיירת-נכאים זו. לו נראתה לי איוו דרך באופק... אני יכולה למצאה... זכורתני כמה ידע שמוליק להתמצא בשבילים בלילות חשוכים כשהיינו צריכים להגיע לאיוו מקום. איוו חוש נפלא היה מכוון אותו למצוא את הדרך! עכשיו תועה אני יחידה באפלה, ואין לי שמוליק שיראה לי את השביל בחושו הבריאה... הייתי עושה הרבה דברים לו ידעתי מה. הרי באמת אפשר כך לצאת מן הדעת. יום-יום, שעה-שעה, רגע-רגע — אותה מחשבה סובבת על צירה, אותה הרגשת כאב פיזי, — לא פסיכי — כאב ממש, שאינו גותן לך לרגע להסיח דעתך ממנו... התקליט המסתובב עתה הוא משהו של סטרבינסקי (כן אני חושבת) — מנגינה מהירה, סוערת, מפחידה. אתה שומע את טירוף החיים שואג בתוכה, קדחתנות איומה סוערה... אני יכולה לשמוע זאת יותר...

התקליט התחלף, הרעש הפך לדומיה עמוקה ושקטה, וצלילים נוגים ושלוים בוקעים אחרי הסערה. אך לא... שוב נמשכת הסערה, והפעם היא נוראה שבעתים, מטורפת שבעתים — וסוחפת וגורפת עמה את הכל. הצלילים המטורפים מתגברים, מסחררים ושוטפים, עד שבבת-אחת מגיעים הם לשיאם, מתנפצים ואינם עוד... שקט נורא שורר עתה, שקט שלאחר הסערה. אין זה שקט של שלווה. זוהי דומית מוות, דומיה של קפאון, של חדלון, של חוסר-חיים. איוו צליל, כאילו של תחיה, מנסה לעלות — אך לא! כנראה היה זה צליל אחרון שטרם גוע, והנה גם אותו לקח המוות, והקפאון הנורא ממית כל צליל המנסה להתנער...

פתאום נראה לי שתקליט זה מסמל את מה שקרה לי. בינתיים

מחלק את מתנותיו לכל עבר... והעיר ניריורק צהלה ושמחה. ריחות מוזן נישאים באויר. חיוך חטוף פה, צהלה קלה שם. אנשים רצים ונחפזים, אוטובוסים טסים, הרכבת-התחתית משמיעה קולה מתחת לרגלי, והטכסים והמכוניות באלפיהם... ואני צועדת ברחוב הרחב והסואן ברחוויי, מביטה כה וכה, רואה את הבתים הגבוהים, את טיפות הגשם המקפצות לתוך השלולית שבצדי הכביש. והנה לפתע חנות פרחים. חלון-ראוה ענקי מגיש לך פרחים למאות ולאלפים בכל יפיים, בשלל צבעיהם הנפלאים. ואני עומדת, גומעת בעיני את הצהוב הלוחט של הכריונות הענקיות ואת האדום הכהה המלטף של הדליות. את ורדן השקט של הגלדיליות ואת לבנן הטהור והשלו של השושנים. לא ארבה לתאר.

והנה הגעתי למלון. הדלת מסתובבת, ואני בפנים, באולם הגדול המרופד שטיחים וכורסאות, המשרה הרגשת שובע ושקט. נערי המעליות לפני, והנה אני בפתח הקומה ה-22. והנה גם החדר — אפל, חשוך, שקט... והנה אני בפנים. ספה כחולה. בפינה — שולחן. כתיבה, מנורת-שולחן, וילאות. מראה-העיר מגבוה. הנהר... והחדר כה שקט ויפה ומוזין כאילו לנוח... ואילו אני שוכבת על הספה ומרטיבה את הכר בדמעות.

מה הן הדמעות? מה מעוררן? מחשבות נוגות. ומהו אושר בכלל? המוכרח הוא להיות מורכב משנים יחד? מדוע פתאום לפתע אינני קיימת יותר? מדוע אחרי שהייתי עם שמוליק ועתה אני לבדי — אינני קיימת יותר? מנין הריקנות הנוראה מסביב, הטירוף, הכאב, והצעקה: אני רוצה את שמוליק חזרה? מנין הרגשת אי-אונים? אין על מה להילחם, אין למה לשאוף. אין להשיב... הרי אי-אפשר להמשיך כך!

אינני רוצה להיות למעמסה על איש. אינני רוצה להיות למעמסה על עצמי. אינני רוצה ואינני יכולה. קשה לי להסביר מדוע כך הנני, מדוע זוהי הגבתי. לכאורה תמיד מדברים אנשים: איך נושא אדם מקרה אסון?! ומסבירים שכך הם החיים. על החיים להמשיך, וגזירה על המת שישכח מלב. אינני יודעת מה הם חוקים. אינני יודעת איך צריך להיות. יודעת אני רק אחת — שיחד עם שמוליק נעלמה גם זהרה. אולי היא נודדת יחד עם שמוליק במרחקים ואותי השאירה לאנחות. אינני יודעת. עכשיו יודעת אני כל-כך הרבה דברים שלא ידעתיים.

יושבת אני בחדר, מביטה בחלון, וכה מוזר להרגיש בידודת בעולם הגדול. בעיר הענקית הזאת עם אלפי תושביה לא ימצא אדם אחד שיצטער אם לא אתקיים יותר. מדוע אינני יכולה להיות קיימת בשביל עצמי בלבד? אינני יודעת. האם רק תכונתי היא זו או אולי תכונת בני-אדם? מה לי בני-אדם? ובכל-זאת יש רצון לדבר עם אדם. ואם לא לדבר — אולי לכתוב? לכתוב למי? שוב אליך? האומנם מותר לי להמשיך ולהוסיף את מכתבי? על אמא ואבא חסה אני. רוצה אני שיחשבו שטוב לי, שהכל הסתדר, שהכל עבר כפי שכל בני-האדם אומרים... ואולי אליך? המותר לי לכתוב, לחשוף את עצמי עד תום, לבלי התחשב בכך? אינני יודעת אם מותר לי ואם אסור. אתה הוא האדם האחד בעולם שמשום-מה עטי מוכן לכתוב לו על כל זאת...

אין זאת כי אף הוא מרגיש לאן הדברים הולכים.

ממכתבך למדה אני דבר אחד. אין אנו מבינים איש את רעהו. אני אינני רואה צורך להתקיים. אינני יכולה. כזאת אני. אינני מנסה לפתור מאומה. אינני מנסה להכריח את עצמי. לעתים אני מנסה לשכנע את עצמי. לעשות דבר זה או אחר. אין אני מנסה לראות ביאוש את כל

הביטוי. אין אני מנסה לחשוב בכיוון זה כלל. אין אני מנסה להיות ואין אני רוצה להיות. אני הנני אני. או, יותר נכון, כמעט שאינני קיימת. יצור חי, ותו לא. אינני מנסה להסביר לעצמי מאומה, רק מכירה באפסותי. האם אסור לו לאדם להיות קטן וחלש? האם אפשר תמיד להיות גיבורים גדולים? יש נקודה בה נשבר האדם, בה הוא עומד ואומר: אינני יכול יותר! אין אפשרות לאדם להמשיך הלאה, להתאמץ ולהתגבר, להשתנות, להתפתח, כשאנו רואה לשם מה, כשאנו רואה שום טעם בדבר, כשאין דבר שישמור את ערכו בעיני. יופי, אמת, אמונה — כל אלה נעשו מלים. אמונה במה? ביושר לבו של אדם, בתכונותיו השלמות? או אולי אמונה בצדק עולמי, נצחי, הקיים והמכוון את העולם? אין לי כל סיבה ואף לא אפשרות להאמין בכל אלה. בשבילי כל אלה הן מלים תפלות, חסרות טעם ותוכן. יש מקום בו נעמד מלכת — ואני הגעתי למקום זה. אינני יודעת מדוע. לא מפני שאינני רואה מה יפים החיים, מה אפשר לעשות בהם, — כל זה כבר מאחורי. אני אינני מוצאת טעם, למרות מה שהכל כה יפה. לי כואב הרבה יותר, משום שהכל כה יפה, חדש ומעניין. וככל שרבים הדברים היפים והחדשים שאני רואה, כן הולך וגדל הרצון לחדול.

עדיין לא עיכלתי את הרעיון ששמוליק אינו אלא נחלת העבר. עדיין לא מובן לי מי יכול היה לקחתו, לאן הלך, ומדוע אי-אפשר לרצות ולהצליח להשיבו...

מוות, מוות, מוות — בכל אשר אפנה. רואה אני ילד שמח וחושבת: מה תהי אחריתו? עכברים למאות עוברים תחת ידי, אני מזריקה בהם את נסיוב המחלה, והם מתים. ואני שורקת איזה שיר על העולם, על הטוב והיפה, ובידי אני מזריקה את ארס המוות לעכברים... ובעתון מדי פעם: אדם זה וזה הוצא להורג. היודעים האנשים האלה מה הם עושים? המותר להם לגזול חיים? מי נתן ביד-החברה לגזול את חיי האדם — לשלחו למלחמה או להעלותו על כסא-החשמל? אינני מבינה מה זאת אומרת לקחת אדם ולהודיע לו שבעוד שעתים יומת, ובדעה ברורה מעמידים אותו אל הקיר, תולים אותו או מעלים אותו על כסא-החשמל. היודעים הם מה הם עושים?..

גדול הוא העולם, חוקיו מוגבלים ומסוימים, ועליך להיכנע להם, לקבל את מרותם, או להיעלם וללכת — אינני יודעת לאן!

יא

ניר-יורק, מוצ"ש, 31.1.48,
שעה 1.30 אחרי-הצות

לאביר-שמאל היקר, שלום!

ושוב מכתב מתוהר-לא-דרך, מבלבול, מדכאון. ושוב כל הפומון חוזר חלילה. מדוע אין בי די כוח להיות בן-אדם? לא אדע. הכל פוגע בי משום-מה קשה יותר מאשר באנשים אחרים. אנשים נהרגים בארץ-ישראל? נו, ומה בכך? ובכל-זאת, בפגישת סטודנטים ארץ-ישראלים איש לא חש בזאת, ועם תום המסיבה נהר לו הקהל למקומות השעשועים, — בודאי איש-איש כואב בלב, אך מאין לוקחים הם כולם את הקלות הזאת ואת הגמישות לעבור מצב למצב בקלות רבה? מאמינה אני שגם לי היתה פעם אותה קלות, ואילו עתה? עתה אינני אלא גוש כה כבד שאין בכוח שום דבר להוציא אותי קצת מן הכובד והשממון המעיק עלי. הכל חדש, הכל יפה, הכל מעניין — ההכל חסר טעם, הכל תפל, הכל בלתי-חשוב כל-יך.

כולי מוקפת צלמי-מוות. כולי מוקפת רעיונות: אם כה קל לעבור מן העולם הזה, אם הכל כה קל וחולף וחסר-קביעות, הרי אין טעם בכל הפרובלימות הרבות שבהן אנו משתקעים עד צואר, אין טעם בכל המאמץ, בכל השאיפות. איני אגואיסטית כדי לחשוב שאם לא למעננו — לא כדאי לעבוד בשביל מיישהוא; אבל, אחרי ככלות הכל, לשם מה נהרגים אנשים? הלשם כך שלאנשים אחרים יהיה טוב בעולם הזה? ומדוע חשוב שיהיה למישהו טוב בעולם הזה? ומדוע חשוב בכלל להתקיים בכל המהומה הזאת? אלף שאלות, ואין תשובה אחת. קצתי בעצמי, בתלונותי, בכובד שבי, שאינו ניתן אף להתנערות קלה, עד כיו...

קשה לי להאמין באור בשעה שאני כולי בחושך. ואולי אני החושך עצמו! ככה בי כל אור וכל רצון לאור... האומנם זה נכון? העיקר. מכתב ראשון ממרומי חלוני הצופה פני הנהר בנייר-ירוק הברירה. חלון ענקי פתוח לקראת הנהר, חלון בקומה ה-16 המשקיף על הכל מגבוה. ומסביב אורות, אורות לאלפים, ומסביב לאורות חושך עמוק וכבד. והאורות משתקפים בנהר ומכפילים את עצמם. ובחוף כה קר ומקפיא. ובפנים החדר אולי די חם, אך אצלי בפנים קר כליכך, ומבט-עיני קפוא כליכך עד שודאי הוא עלול להקפיא את כל הקרב אליו. כליכך לא הייתי רוצה להיות כה מדוכאה, בלתי-מאמינה, פסימית ומרת-נפש. כליכך לא הייתי רוצה — ובכל-זאת, נראה שכזאת אני עומדת להיות. כולי שקועה עמוק מדי בעולמות שאינם, שלעולם לא ישובו; איני יכולה להאמין בשום דבר, איני יכולה, ואף איני רוצה לקוות לדבר-מה. הכל מיאש, מדכא ומפיל ארצה.

ואולי בכל-זאת עלי לשוב לארץ? הרי מלחמה לנו עתה. אם איני מאמינה אולי לפחות אתן ידי לאלה המאמינים במפעל-התקומה? בין הסטודנטים כאן בנייר-ירוק החלו מנשבות רוחות של שיבה לארץ. רבים חושבים שהמצפון קורא להם לחזור. אודה: מצפון כזה אין בי. אין לי מצפון הקורא לי לחזור, יש לי רק שיקול האומר לי: „תפקידך שם“. איני יודעת עדיין. עוד לא הגעתי להחלטה. בינתיים, לשליש זה, כבר נרשמתי לקולומביה, ואני בכל-זאת מתכוונת לשבת וללמוד. מאין לוקחים כוחות לכך? שאלה יפה וטובה. נראה, נדוג אותם מאיזו פינה נידחת ומאיזה משקע באיזה מקום בפנים.

מי יתן לי את שמוליק עכשיו להשקיף אתי יחד ממרומי-החלון על גושי-הקרח הצפים על-פני הנהר? לו היה שמוליק פה לא היתה זהרה פסימית, לא היתה זהרה שחורה וכבדה כליכך! היו דאגות, היו מאויים, אולי אפילו מצפון הקורא לחזור ארצה. אבל לא היו יאוש, דכאון ותפלות. לא הייתי מגיעה לעולם למה שהגעתי. מכירה אני בעובדה, ואין בכוחי לשנותה אף במעט.

ובכן פעם ראשונה היא לי שאני עצמאית. אחרי ככלות הכל, את הבית עזבתי כבר פעמים רבות, אבל עכשיו: זרה, מוזרה ורחוקה מכל שהיה צריך לי פעם. ייתכן שלא כזה צריך היה להיות המכתב הראשון מהציאה לעולם, אבל יציאה זו לעולם לא פקחה את עיני לכיוון החיובי. להיות מקופלת בשריון הילדות או האושר שהקיף אותי במשך זמן כה רב היה הרבה יותר קל.

למה אמשיך? הרי לך יש סגולה נפלאה להבין גם בשתיקה, גם מבין השורות, למה אכביר מלים? האורות תולכים וכבים. מאירים רק הפנסים לאורך הדרך עלייד

הנהר, מאירים האורות מעל הגשר, עמודי-החשמל שבצדו השני של הנהר, אך בבתיים — חושך. העולם גם.

האנסה לנו גם אני?

יב

ביקרטפילד, קליפורניה, 13.3.48

לאמא, שלום!

— — —

קיבלתי מאבא (בדואר) את הטלגרמה וכן קיבלתי את המכתב נגד הפסקת-הלימודים. הייתי יכולה לסכם במלה אחת: כיון שכבר הפסקתי ואני כבר לאחר מעשה — אין טעם בויתוח. אבל רוצה הייתי שתביני. אחרי ככלות הכל, רוצה הייתי מאד לבוא עמך לידי הבנה. אני מקווה שעם אבא באתי לכלל הבנה, ואם לא הסכים בלב שלם — הרי הבין וראה שאין טעם להתווכח, לא מפני שאני עקשנית וכו' וכו', אלא פשוט מפני שראה את המצב וראה אותי בתוך המצב — וראה דבר אחד: שאין לברוח מגורל, ממצפון וכו'. אבא הזדעזע בדיוק כמוך מהתכניות שלי והתנגד לגמרי, אבל אחרי ששוחחנו נדמה לי שהבין לי עד כדי כך, שעל-כף-פנים הקל עלי את הנסיעה בכל, בהתנהגותו ובכלל. אחרי שראה שהדבר כבר מוחלט, הבין שאין טעם להקשות ולהכביד. אני חוזרת, אמא, ואומרת: התחשבתי בכל הגורמים מסביב, בחומרת-הצער, — אבל מצבנו כיום חמור יותר מכל אלה, ואין כל טעם להסביר את הדבר. אין אדם יכול להחליט שפטור הוא מכל חובה רק בגלל זה שפעם שירת או מפני שקרהו מקרה פרטי. אשר לשאלה: מדוע פטורים אחרים? אינני מוצאת לנחון אפילו לענות עליה. זוהי הרגשה אישית, ואיני מרגישה כל הבדל בין אם אני באמריקה ובין אם אני בארץ. הצו חל על כולנו. גם ר' וגם אחרים הפסיקו את הלימודים והועברו למחנות שונים. הייתי רוצה, אמא, לא לשוב לויכוח בנושא זה, והייתי רוצה שתחשבי גם את אם יש טעם רב בהוכחות שכנגד ובשכנוע.

אסיים עתה ואמשיך מחר, כי עלי ללכת.

יג

ביקרטפילד, 16.4.48

לב' ולו', שלום!

— — —

מדאיגים אותי כמה דברים בקשר לכל העניינים. ובעיקר — הרוח הצבאית המשתררת כעת בארץ. זה בוקע מכל עתון, מכל חוברת המגיעה מן הארץ: השנאה לערבים, ההכרח והצורך במלחמה, — אלה הם הדברים שעליהם מחנכים דור. „העולם הזה“, עתון בעריכת אורי קיסרי, פשוט הדהים אותי בסיפוריו מהוי הארץ, משיחות ילדים ומשורת משפטים „שאני אוהב ושאני אוהב“, — ומעניין: „שאני אוהב: למלא את הסטן ולא להריק אותו, לשבת בעמדה ולא לצאת לקרב, לשמוע מוסיקה בעמדה במקום יריות-קרב וכו'; ושאני אוהב: לעשות שמות באויב, להרוג שני ערבים בכדור אחד, וכו' וכו'. לא אמרס. ודאי רואים אתם את העתונות וסופגים את הרוח. איני יודעת כיצד יוציאו את הנוער מרוח זו, אם בכלל ישו בו החיים בארץ למסלול מסוים. ברוח צבאית זו נוגעו גם כל האנשים באמריקה המטפלים „בעניינים“. כולם שיכורים מהרעיון של צבא ממש, והם לוקחים לעצמם את כל הזכויות שנוטל על עצמו צבא מאורגן, דורשים זאת

מהאנשים, אך הם שוכחים שכרוכות גם חובות מסוימות, שצבא חייב אותן לאנשיו; זה הם שוכחים. אבל המצב הוא כזה שבכלל ממעטים לחשוב עכשיו. חושבים רק בכיוון אחד, והוא — להרוג, לאבד ולהשמיד. אודה: זרה לי מחשבה זו ורוח זו, נגד הערבים, ואפילו נגד האנגלים. אבל עכשיו פשוט אין לנו ברירה, כי כניעה — זאת אומרת: ויתור מוחלט לערבים. אין כל אפשרות של משא-ומתן על בסיס מציאותי. אם כך, מיוכרחים להילחם. ובכן נחזור ארצה ונעשה את מה שיאמרו לנו לעשות.

— — —

יד

סנטה פאולה, קליפורניה, 24.4.48

לג' ולו', שלום!

אל תשאלו בכלל מאין ובאיזה תנאים אני כותבת לכם עתה מכתב. תקועה אני בעיירה בשם סנטה פאולה ליד האוקיינוס השקט, בלי מיל בכיס, בחולצה ומכנסים בלבד, ועם אירון ריק מגז בשדה התעופה. מצב אידיאלי, לא כן? והעיקר — השעה 9 בלילה. אבל, כנראה, שבכל-זאת יש אלוהים בשמים, ואני נמצאת בחדר מפואר מאד במלון, ואכלתי ארוחת-ערב משביעה, ועכשיו אני הולכת לישון, ומחר עלי להמשיך בדרכי. ואודה: עברה עלי היום חוויה קשה למדי, שזכרה בודאי יהיה הרות בלבי זמן רב.

כדי לספר לכם את כל הפרשה עלי להתהיל מן ההתחלה. וכי יודעים אתם מה זה XC? זהו סימן ל־ Cross Country Flight¹ ואל תהיה XC קלה בעיניכם. לעשות טיסה כזאת סולף — זוהי משאת-נפשו של כל טייס, כי הרי מאז הוא נעשה רשאי לטייל ברחבי העולם, לרדת בכל שדה-תעופה שירצה ול...כייף". ובכן אני יצאתי היום ל...קרוס קונטריי² הראשון סולף.

היו לי טנקים מלאים בנזק — כמות שמספיקה ל־3½—4 שעות ולמרחק של 400 מיל בערך. לפי המפה תיכנתי את הדרך, חישובתי את המהירות, כיוון הרוח וכו', ואת הזמנים בהם אגיע לכל מקום — ויצאתי לדרך. הרגשה טובה מאד היא לטוס לפי מפה ולמצוא את שדה-התעופה המבוקש, לרדת בו, לקבל חתימה בלוג-בוק, לשותת קוקו, ולהמשיך לשדה-תעופה אחר. היתה לי היום 2 head wind³ הזקה מאד, כך שלמרות מה שה־air speed⁴ שלי היתה 120, היתה ה־ground

speed⁴ רק 70 בערך, כך שהדרך דרשה הרבה יותר זמן משקבענו. מראש. כשהגעתי לחוף הפסיפיק, התערפל מאד החלל, וה־visibility⁵ נעשתה רעה מאד. כיוון שדרך-הטיסה שלי היתה מעל הרים בגובה של 7000—8000 רגל, הציעו לי בשדה-התעופה לשנות את הכיוון ולהקיף. כיונתי פני לדרך אחרת, והתחנה הראשונה בה היתה צריכה להיות סנטה פאולה. נראה שהמדידה שלי בשעת טיסה לא היתה מדויקת, ובמקום לצאת בכיוון של 85° יצאתי בכיוון של 50° — וטעיתי בדרך. מסביב הרים גבוהים, את היים אין רואים, — רק עננים וערפל מעליו ומעל החוף. השעה 7 בערב, החושך מתחיל לרדת — ואני במרחבי-האוויר. משני הטנקים היה אחד ריק לגמרי ובשני נשאר רק ¼ הגז, — ואין אני רואה אף שדה-תעופה אחד, ואיני יודעת איפה אני נמצאת, ואין לי שום land marks⁶, כמו עיירה, נהר, מסילה וכו', כדי לקבוע נקודת-מוצא כל-שהיא ולזהות עצמי על המפה. מה דעתכם על מצב כזה? אודה, זוהי הרגשה בלתי-נעימה לגמרי. האוירון מתרוקן מגז, החושך יורד, ואין לדעת לאן לזוז. ומה יהיה הסוף. אך לא חשוב הסוף, — העיקר איך לצאת ממצב ביש זה? איך שלא יהיה, אין על מי לסמוך, אין לך במה להתלות, אלא בשתי עיניך, בראשך ובמפה. והראש התחיל לעבוד ולחשב חישובים מחישובים שונים, ואחרי חצי שעה של מתיחות די גדולה והרגשה רעה מאד, מצאתי את עצמי מעל ישוב של בני-אדם. אבל אין שדה-תעופה ואיני יכולה לדעת איזה ישוב הוא זה. ירדתי עד לגובה נמוך מאד והתחלתי טסה מעל הבתים והרחובות. שמא אוכל למצוא את שם העיר — וזהו מה שעזר לי. פתאום גיליתי את שם העיר על גג בית-חרושת אחד. ברגע שידעתי איפה אני על המפה חישובתי את המסלול שעלי להגיע בו לסנטה פאולה — וטסתי, ותאמינו או שלא תאמינו: הגעתי, אמנם עם חשכה ועם טנקים⁷ E כמעט לגמרי. אבל מצאתי את שדה-התעופה ואת runway⁸ ועשיתי landing⁹ ועכשיו אני פה, מבלה את הלילה בעיירה נידחת זו בין ההרים. התקשרתי עם שדה-התעופה שלנו, סיפרתי להם את הקורות אותי, והם סידרו שילינו אותי, יתנו לי לאכול וימלאו את אוירוני בגז למחר בבוקר...

שלכם, באהבה,

¹ טיסה לרחבי המדינה. ² רוח ננדית. ³ מהירות-הטיסה. ⁴ מהירות לפי השטח על-פני הארסה. ⁵ הראיות. ⁶ סימני-ישוב. ⁷ Empty: ריקים. ⁸ מסלול ארוך לשם הסתובבות לקראת חניית האוירון הסופית. ⁹ חניה.